

Riportok

Gajda János túlélőként Szegeden ezt nyilatkozta:

„November 21-én este, úgy 9 óra tájban lehetett, nagyon hideg, ónos esőben, rettentő hideg szélben felhajtottak bennünket a halálcellákból a folyosóra, ahol egy szál agyonvérzett alsónadrágra vetkőztettek bennünket, és még indulás előtt többünket törrel meg is szurkáltak.

Ezután vastag kötéllel kettesével megkötöztek bennünket. Így, egy szál alsónadrágban az erdőn keresztül hajtani kezdtek bennünket a Tisza felé. Én éreztem, hogy kezemen lazul a kötés, és halkán odasúgtam a velem összekötözött adorjáni Filip nevezetű, szintén agyonkínzott bajtársamnak, meneküljünk, szegény nem tudott elszaladni, és ott a helyszínen kegyetlenül agyon lett verve.

Utánam golyózáport zúdítottak, de én ellenkező irányban kezdtem kúszni-mászni, így hála Istennek, nem találtak el a gyilkos lövedékek. Az is nagyban hozzásegített a meneküléshez, hogy koromsötét éjszaka volt. Mire a töltéshez érkeztem, hangos jajveszékeltést hallottam, és a lövésektől csak úgy visszhangzott az erdő.

Nehezen átmásztam a töltésen. A lábaimról a köröm mind le volt verve tömőfával, csupa sár és vér volt meztelen testem, nem csoda, hogy újvárosi ismerőseim nem mertek beengedni, s így továbbszaladtam, mire végre egy rokon család ruhát adott. Kicsit megmosakodtam, és még ma sem tudom, hogy mi adott ahhoz erőt, hogy még akkor éjjel átmenekültem a határon, ahol még ma is élek, de kezeimen, csuklóimon ma is meglátszik a vastag kötélcsomóinak helye.

Amíg be voltunk zárva, állandóan kínoztak bennünket, a családtagoktól átvették az ebédet, amit a lelketlen

gyilkosok csak úgy habzsoltak, nekünk pedig csak a kenyeret adták be.

A sziget csősze elmesélte, hogy ott, közvetlen a Tisza partján volt egy mély árok, és abba lövöldözték bele a huszonegy bajtársamat. Azt is mesélte, hogy még másnap reggel is hallatszott belőle a jajveszékelés, mivel a koromsötétben valószínű nem mindenkit talált halálosan a lövés.”¹

Koncz István – Kanizsa, 1993.

„1941. április 12-én a magyar csapatok bejövetelkor szüleimmel Belgrádban tartózkodtam. Később halottam, hogy vérengzés nem történt. Egy szerbet ugyan lelőttek a Zenta felé vezető úton, amikor tüzet nyitott a kerékpárszázadra. A Bagi gyerekek szaros söprűvel a városháza elé állították a Péter király szobrát „örködni”.

Abban, hogy nem lett ellenállás és ezt követő megtorlás Kanizsán, Petrović Jevto pravoszláv papnak köszönhető, aki 1941. április 6–12-e között féken tartotta a szerbeket. A magyar csapatokat egy akkori nyilas fogadta hivatalosan, aki később kommunistá lett. Akkor mi 1941. június 3-án szöktünk haza Belgrádból. Engem kislányruhába öltöztettek és sikeresen hazajöttünk.

1944. augusztusában Szabadka felett lelőttek egy orosz bombázót, ami Kanizsán a járason zuhant le. A pilótákat eltemették, a temetésen még honvédek is voltak.

1944 szeptemberében a tanítás csak két hétig folyt, utána hazaküldtek minket. Október első hetében Temerin és Feketics felől már érkeztek a menekülő svábok. A magyar hatóságok futóárok ásásra rendelték a helyi lakosságot. Apámat is berendelték árkot ásni.

Október 4–5-én vonult el a katonaság hátra hagyva tizenegy honvédet, hogy védjék Kanizsát.

Október 7-én délután 4 óra körül jött a hír, hogy a kompot találat érte. Odaveszett Talján Lola bárónő, aki Mercédesszel menekült és vitte a rengeteg ékszerét és ezüst tárgyait. Azóta is ott van a kincs a Tisza fenekén a bárónővel együtt.

1944. október 8-án hajnalban találat érte a malom udvarát és az ott dolgozó végző molnár Teleki Béla szörnyethalt.

Reggel 5-6 óra között jött egy jelzés nélküli tank. Később derült ki, hogy orosz. Nyolc-kilenc óra tájban borzasztó csörgéssel vonult a Szovjet Vörös Hadsereg 31. gárdaezrede a városba. Kilenc óra után Szabó István inasa, Ivanović Bogdan (mai gúnyneve Miszter) kerékpáron egy jugoszláv zászlót lobogtatott.

A 11 magyar honvéd megadta magát. Őket rögtön lelövöldözték és elásták a kaszárnya garázsában.

A városházán lelőtték az egyetlen ittmaradt rendőrt. Neki fia született és ezért maradt itt.

Délután szerb süldő lányok vonultak orosz tisztekkel egy fekete autóval a városon. Látszott rajtuk, hogy „ki vannak éhezve” úgy viháncoltak. Éjszaka már hallani lehetett a sikoltozásokat. Az oroszok minden nőt megerőszakoltak, akit csak bírtak. A borospincékben nagy tivornyázásokat rendeztek. Főleg a Pataki-féle pincében.

Október 8-án vasárnap délután összeült egy helyi szerbekből álló Tízestanács. Kidobolták, hogy minden ház ablakába ki kell írni az ott lakók neveit, foglalkozását és születési dátumát. Ezen kívül be kellett szolgáltatni minden rádiót és kerékpárt, és este 6-tól reggel 6-ig kijárási tilalmat rendeltek el. Én jól beszéltem oroszul és ezért Törökkanizsára vittek tolmácsnak, de két nap múlva sikerült megszöknöm és hazajöttem.

Három-négy hét múlva visszatértek azok, akiket az első világháború után telepítettek ki. Őket azzal édesgették vissza, hogy bármelyik ház közül választhatnak, az mindenestől az övéké. Hozzánk Avdalović Dušan költözött be. Neki volt kerékpárja, rádiója és puskája is. Ezek az emberek később rájöttek, hogy becsapták őket, hiszen ahova beköltöztették őket, ott emberek laktak. Avdalović 1945 nyarán a házát a vasút mellett rendbetette és elköltözött tőlünk.

1944 novemberében a zárdába terelték a férfi lakosságot, megkérdezték, ki akar a Petőfi brigádba jelentkezni; aki jelentkezett, azt Topolyára vitték.

A többiek Martonoson ideiglenes katonai repülőteret építettek a töltés és az országút között.

1944 novemberében a Tízes Tanács határozatai alapján, amelyek kizárólag személyi bosszún alapultak, elkezdték begyűjteni a lakosságot. Először összeszedték a levanteoktatókat és a nyilas párt tagjait. Az embereket a városháza pincéjébe zárták.

Bagi Antal vendéglőst azért vitték be, mert 1937-38-ban egy keresztúri szerb eladott 4-5 lovat és utána betért a Bagi vendéglőbe. Leült kártyázni Oláh Istvánval és Ivkovics Jóskaival. Ezek hamarosan kifosztották. Ekkor a szerb, Bagi Antal vendéglőstől követelte, hogy ezektől kérje vissza a pénzt. A vendéglőst, miután az megtagadta a nevetséges követelőzést, késsel megszurkálta. Ezért a bíróság börtönbüntetésre ítélte. Ez a szerb bosszúból 1944-ben elintéztette Bagi Antalt.

A gyilkosok megengedték, hogy ebédet vigyenek a foglyoknak. Én hordtam az ételt Bagi Antalnak, Gyulai Vincének és egy Harmath nevezetűnek. Eleinte még megették az ételt, de később a lábas karimáján látszott, hogy ki lett öntve. A szerbek olyanokat is mondtak, hogy ez meg az a magyar kéri a télikabátját, az óráját stb. – így fosztogatták a családokat. Közvetlenül nem

találkoztunk a fogvatartottakkal, de néha gyötrődő hangok, jajveszékelések hangzottak ki.

Az öldöklésben a következők vettek részt: Preradović Persida, Sekulić Momčilo suszter, Grubin Savo, Preradović Milutin, Kordovan Dragica, Jančikin Aleksandar, Nikola Radaković, Mihajlo Oluškin, Ugranov Dušan, Svetozar Knežević Bačo.

A pincében a halálra szántak szörnyű kínokat éltek át. Kiszivárogtak, hogy némelyeknek levették körmeit, heréit, üvegeket törtek össze, ráfektették őket és a hasukon kólóztak (szerb népi tánc, a szerző megjegyzése). Bagi Antal és Szabó Dénes plébánosnak Sztálinkesztyűt vágta. Ez abból élt, hogy oldalukon felválták a hasukat és kezüket belegyömöszölték. A Preradović lány berendelte a városházára Pálinkás Marcsa bárcás kurvát és ráparncsolt, hogy izgassa fel Szabó Dénes plébánost, amikor az ezt megtagadta a szadista nő levágta a plébános hímtagját és azt a Marcsa szájába tömte, aki ebbe beleőrült. A hetvenes években halt meg, teljesen elborult elmével.

Sekulić Momčilo Teksz-szögeket vert a fogvatartottak körme alá.

Úgy tudom, hogy a bűnösnek vélt magyarokat jobbra már a pincében agyonverték, és a Tisza melletti erdőbe hordták ki őket egy gödörbe. Voltak olyanok is, akiket élve hajtottak ki és ott végeztek velük. Ekkor sikerült megszöknie Gajda Jánosnak és Ladócki Mátyásnak. Gajda Magyarországra szökött, majd 1946-ban felesége csábítására hazajött. Ekkor ismét elfogták, de ő újra megszökött. Két éve halt meg Szegeden, valahol a Rókusi körúton.

A tömegsírnál egy Hajdú nevezetű cigány állapította meg a halált, de itt segítkezett Pajo Rus és dr. Topolac Milorad is. Rus-t később annyira bántotta a lelkiismeret, hogy templomszolgának szegődött. A Krizsán erdész disznajai hordták szét a hullákat, mivel azok nem

lettek rendesen eltemetve. A hatóság később újratemetést rendelt el.

Én három tömegsírról tudok, egy nagyról és két kisebbről. Azt, hogy mennyi áldozat volt, pontosan nem tudom, csak annyit, hogy Bagi Antal és Szabó plébános a nagyobbik sírban nyugszik.”

N. n. – Kanizsa, 1993.

„Kb. két hét múlva kezdték összeszedni a magyarokat.”

„A magyar csapatok 1941. április 12-én, szombat délután szabadították fel Kanizsát. A nép részéről lelkes fogadtatásban részesültek. A Bagi gyerekek a városháza előtt álló Péter király szobrát ledöntötték. A katonák egy Radivolj Bogdan nevű bolondos szabót lelőttek, mert az ordította, hogy a magyarok húsából akar paprikást enni. Én még egy áldozatról tudok; egy Schöffner nevezetű zsidóról, akit agyonverték.

Krstić Bato gerinctuberkulózisban halt meg később, ezt is a magyarok számlájára írták. Nagyobb atrocitások nem történtek a magyarok részéről. Voltak egyes magyarok, akik fizikailag bántalmaztak szerbeket. Ilyen volt Bata Lajos, (akit hóhérnak hívtak) és Koncz József. Bata Szegeden halt meg, Koncz pedig Monoron. Knežević Lukát nagyon megverték. Ő egyébként nagy nacionalista szerb ember volt a régi Jugoszláviában.

Arról van még tudomásom, hogy '44 nyarán fiatal szerb telepeseket Németországba vittek munkára. Néhány névre emlékszem is: Knežević Aco, Radulov Duško, Ilkić Pero, Nedeljko Sima.

További túlkapasokról – a magyarok részéről – nem tudok.

1944-ben az oroszok bevonulása előtt egy hónappal a bánáti svábok már menekültek az országutakon észak felé. Kanizsát a honvédek az utolsó héten hagyták el,

ekkor távoztak a folyamőrök is. Az oroszok 1944. október 8-án szállták meg Kanizsát, közvetlen utánuk érkeztek a szerbek is. Azokban a napokban kidobolták, hogy egy orosz vagy egy szerb áldozatért száz magyart ölnek meg. Néhány nap múlva Tatić Duško lelőtt egy orosz, de az nem halt meg mindjárt, és elmondta, hogy ki a gyilkosa.

Kb. két hét múlva kezdték összeszedni a magyarokat. Biztosan tudom, hogy az oroszoknak semmi köze nem volt ehhez. Ezt kizárólag helybéli szerbek irányították –, egy ún. tízes tanács döntései alapján.

Hét nevet tudok: Tatić Milan főjegyző, Teržin Nenad, Bogosavjev Luka, Bakalić Milan, Bakalić Aleksandar, Ugranov Milan és egy Tatić nevű dobos. Őket Kanizsán vértörvényszéknek is hívták. A végrehajtók is helyi szerbek voltak. Közülük is emlékszem néhány névre; Mihajlo Oluški főhóhér, Nikola Radaković, Svetozar Knežević Bačo, Teržin Duško, Ugranov Duško, Preradović Persida, Tatić Verica, Tatić Bato, Bošnjak Mile. Volt közöttük egy magyar is, Pilisi Pál (Gónó Palcsi). Ő vitetett be sok embert, majd a családot zsarolta, ha kapott is pénzt, senkin sem segített.

Kizárólag éjszaka szedték az embereket és a városháza pincéjében gyűjtötték őket. Ott aztán heteken át kínozták a szerencsétleneket, majd néhány turnusban a Tisza-parti kiserdőbe hordták őket. Ekkor szökött meg Gajda János és Ladócki Mátyás mezőőr, ismertebb nevén Luki Matyi. Gajda a Tiszába ugrott és átszökött Magyarországra. Később felesége hazacsábította, így 1946-ban visszajött. Rögton elfogták és Zentára szállították, itt lecsukták. Neki innen is sikerült megszöknie; ismét Magyarországra. Soha többé nem jött haza. Két éve halt meg Szegeden, valahol a Rókusi körúton lakott. Ladócki Mátyás valameddig bujdosott, aztán előjött, neki semmi bántódása nem esett.

Az áldozatokat nem ásták el, csak mésszel leöntötték. Az egyik barátommal kilopakodtunk a helyszínre, ahol saját szememmel láttam, hogy a Krizsán erdész disznajai turkálják a halottakat. Az áldozatok közül felismertem Losonc István gypmestert a bricsesz nadrágjáról. Neki kilógott a lába a sírból.

1945 februárjában – úgy emlékszem – egy pénteki napon nagygyűlést tartottak Kanizsán. Sekulić Momčilo azt kiabálta, hogy „Sve madare u Tisu!” (Minden magyart a Tiszába!). Ez a magyarelles hangulat megváltozott, mert Paško Romac tartományi vezető kihirdette a szerb gyilkosok ellen hozott ítéleteket, miszerint Mihajlo Oluškit halálra ítélték. Később derült ki, hogy az igazi ok az volt, hogy Oluški 1942-ben Bánátban az SS-szel működött együtt, Nikola Radaković 5 évet, Svetozar Knežević Bačo pedig 2 évi börtönt kapott. A többi gyilkos nem részesült büntetésben.

Terzin Duško úgy 10-12 éve halt meg, Ugranov Duško 1965 tavaszán teljesen elborult elmével. Halálos ágyán azt kiabálta, hogy: „Segítség, jönnek a magyarok és végeznek velem!” Preradović Persida, Tatić Verica, Tatić Bato jelenleg is élnek. Bošnjak Mile is, ő Kanizsán. Pilisi Pál a hatvanas évekbën halt meg nagyon csúnya betegségben.

1945 tavaszán a kutyák emberi testrészeket hordoztak szanaszét, akkor a hatóság elrendelte az újratemetést, amelyben részt vett egy akkori kanizsai magyar pártember, aki listát készített honfitársairól. Állítása szerint a listát később ellopták tőle. Említést érdemel a szerbek azon vandalizmusa, miszerint az áldozatok mind egy szálig meg voltak csonkítva. 4-5 annyira, hogy nem lehetett ráismerni. Szabó Dénes plébánosnak levágták a hímtagját, Bagi Antal vendéglősnek kivágták a hasát és beledugták a kezét.

Elmondtam amit tudok, de a nevemet kérem ne említse. Nem magam miatt félek, csak a családom és gyerekeim miatt. Sohasem tudni, milyen világ lesz itt még...

Az általam összeállított hiányos névsor a következő:

1. Bagi Antal vendéglős;
2. Nagy József géplakatos;
3. Kostyán Antal mezőőr;
4. Szilágyi János kereskedő;
5. Bicskei Mihály tisztviselő;
6. Cseszkó István szabó;
7. Kiss Miklós szabó;
8. „Vörös” lábbelikészítő;
9. Tóth János favágó;
10. Nacsá József kőműves;
11. Rekecki János vendéglős;
12. Muhi Ferenc földműves;
13. Harmath Péter, egyik bognár;
14. Harmath Pál, a másik kovács;
15. Nagy György;
16. Milutinovics Gábor kereskedő;
17. Kovács János apósa;
18. Berecz István;
19. Takács György munkás;
20. Csikós János munkás;
21. Papp János munkás (belehalt a verésbe);
22. Kokai Lajos munkás;
23. Medgyesi István kőműves;
24. Kosányi György papucsos;
25. Kosányi Imre bocskoros, a nyilas párt kanizsai vezetője;
26. Vitéz János vagy István, gazdálkodó;
27. Losoncz István gyepmester;
28. Gubács János;
29. Gyulai Vince;
30. Kávai Miklós;

31. Szabó Dénes plébános;

Voltak olyanok is, akiket később kiengedtek. Őket is verték és kínozták, de ők túléltek a borzalmakat:

1. Remete Illés szabó;
2. Bicskei Gáspár;
3. Bicskei János;
4. Szabó Jenő szabó.

N. n. – Kanizsa, 1994.

„Macám, hát te is versz bennünket?”

1939–41-ig Szabadkán szolgáltam egy zsidó családnál. Amikor bejöttek a magyarok, nagy fogadás volt, én megijedtem és hazaszöktem. 1941 májusában Szegedre mentem, és Kolozsvári András rendőr tanácsosnál szolgáltam. Engem abban a házban kis csetniknek hívtak. Én azt sem tudtam, hogy az mit jelent. A gazdám egy fekete autón járt Szabadkára, ahol dolgozott, és minden pénteken tele autóval érkezett haza. Volt ott ruhanemű, edények meg minden. Hallottam is, mikor beszélgettek arról, hogy ennyi csetniket végeztek ki, meg annyi csetniket végeztek ki Szabadkán. Innen 1942-ben kerültem haza és két évig Kanizsán a gyékény- és kosárfonóban dolgoztam.

A magyarok ideje alatt nem hallottam, hogy bántották volna a szerbeket, csak a Bacót verték meg Kanizsán. Idetelepültek Magyarországról sokan, őket az itteniek ejtőernyősöknek hívták. Voltak elég sokan, ők a háború után visszamentek. Én csak arra emlékszem, hogy Nagyméltóságú, meg hogy Tekintetes... Volt néhány kanizsai, akit vitézzé avattak, később ez lett a vesztük. Apámat is akarták, de ő mondta, hogy neki nem kell, ő kenyérpárti.

Pár napra az orosz bevonulás után mentem a nővérem házába, hogy megnézzem, mi van. A temetőnél láttam életemben először orosz katonát. Ketten jöttek, az egyik vödörben vitte a bort, a másik ment mellette lovon. Valami olyat mondott, hogy tovaris – aztán elmentek. Nem mertünk az utcára menni, mert az oroszok erőszakolták a nőket. Az én fiam ekkor három hónapos volt. Hozzánk az oroszok háromszor jöttek be. Először ketten, egy fiatal meg egy öreg. A fiatal leült az ágyra és mondta, hogy neki is van három gyereke, akiket 1941 óta nem látott. „Dobálta” a fiamnak a puszikat. Az öreg körbejárta a szobákat, rádiót keresett meg germánokat. Másodszor másik oroszok jöttek, ekkor a húgommal, ő 16 éves volt, felszöktünk a padlásra és felhúztuk a létrát. Az oroszok bejöttek és kérdezték, hogy kié a gyerek. Anyám azt mondta, hogy az övé. Az oroszok legyintettek, mondták „ti si baba”. Elvitték a karórámat meg apám pipáját meg rálöttek a Cigány nevű kutyánkra, de az elszaladt. Amikor harmadszor jöttek, akkor a hátsó szomszédon keresztül elmenekültünk.

Kanizsán volt három nő is, aki hozzáment oroszokhoz, a Bicskei Gizi, Király Magdolna meg a Nacsa kőműves egyik lánya. Egyszer aztán kérdeztem a Tatic főjegyzőt, hogy milyen esküvő volt. Mire ő azt mondta, hogy semmilyen, fogott egy papírt és arra írta rá, semmi hivatalos. A Király Magda meg a Bicskei Gizi férje szökött orosz katona volt, ezért ki is végezték őket. A Nacsa lány elment az oroszokkal Oroszországba.

Az, hogy Kanizsán mi történt a pincében, azt apám barátjától a Hangya Gyura bácsitól tudom. Ő is volt lent a pincében, de később kiengedték. Állítólag a Knežević Bačo volt a fővezér. Voltak még, akik kijöttek. A Gubás hentes, Apró Sándor cipész, Bagi nevezetű földműves, Egész Géza kereskedő. A feleségeik rengeteg aranyat vittek a Bačónak. Gubás, Bagi és Apró Sándor néhány

hónappal a kijövetel után meghalt. Egész Géza pár éve. Gyura bácsi mesélte, hogy a Szabó plébánost hogyan ölték meg. Preradović Persida bevitte egy szobába és mondta neki, hogy b...ál meg, mire a plébános mondta, hogy én nem b...ok. Erre a Persida gúnyosan megjegyezte: hát hány szakácsnőt ba...tá' már meg. Az atya azt válaszolta, hogy egyet se. Erre a nő levágta a f...át és beletömte a szájába. Bagi vendéglős combját bevagdosták és besózták. Mesélte még, hogy nagyon sokat verték őket. Voltak, akik álarcot viseltek. Amikor egyszer verték őket, az egyikük álarca leesett. A Gyura bácsi megismerte Schüller Macát. Kérdezte is tőle: – Macám, hát te is versz bennünket?! –, ekkor a nő fölkapta az álarcot és elszaladt. Ma is él Újvidéken. Nagyon verte őket a falábú Milutin is. Éjszakánként hordták a Tiszára az embereket. Volt, aki meg sem halt, úgy betemették. Így járt Nagy József is. Kettőről hallottam, akik megszöktek. Egyikük Adorjánon bújkált a kéményben, a másik átszökött Magyarországra.”

N. n. – Kanizsa, 1994.

„A verők közt több nő is volt.”

„A régi Jugoszláviában katonaoktató voltam káplári rangban. A magyarok idején kubikosként dolgoztam. Tagja voltam a nyilas pártnak, mert földet ígért. Soha senkit nem bántottam. Amikor 1944 októberében bejöttek a partizánok, engem is levittek a pincébe. Sokan voltunk lent, de én már senkire nem emlékszem. Ott lent kétszer kaptam három-három pofont és ezenkívül egyszer a folyosón nagyon megvertek. A verők között több nő is volt. Földobtak az asztalra, lerántottak és közben ütöttek, de főleg a fejemet. Ezért is van emlékezetkihagyásom. Két cella volt. A kaját az ablakon adták be. Olyan tolóablak volt, amit néha nyitva is hagytak, amikor valakit vertek a folyosón. Lehet, hogy azért, hogy a többieket megfélemlítsék. Voltak, akik ilyenkor kikukucskáltak, én sose mertem. Volt olyan is, hogy vért pucoltattak velem a folyosón. Tíz napig voltam bent, aztán kiengedtek és többé senki nem keresett.”

Tari János – Adorján, 1994.

„Október 8-án hajnalra virradóra három óra körül a szomszédos plébánia káplánja bejött a tótfalusi plébániára, ahol én káplánkodtam. Felzörgetett bennünket, hogy magyar csendőrök vonulnak ki és meneküljünk mi is. A Szabó plébános úr is felébredt, ahogy mi beszélgettünk. Ő velem együtt azt mondta, hogy nem megy el, nem vétett senkinek, egész életét a népének szentelte, itt marad. Valóban nem félt senkitől, nem érezte magát bűnösnek.

Aztán telt-múlt az idő, ilyen-olyan híreket kaptunk, beszélt a nép erről-arról, de vérengzésről nem hallottunk.

Október 25-én aztán ellepte a falut ott egy olyan partizáncsoport. Nem voltak ezek igazi partizánok, olyan martalócok, rablók voltak, akik természetesen partizánruhába öltöztek és hát felfegyverkeztek. Bánáti és kanizsai szerbek voltak.

Volt a faluban még egy – nem tudom, hova valósi – Halogén nevű fiatalember. Valahol valamelyik gazdnál béreskedett, és az vádolta a Szabó plébános urat, állítólag azzal, hogy gyalázta a szerbeket, hogy a prédikációs székről tett volna olyan kijelentéseket, amelyek hát sértőek lettek volna a szerbek számára.

Persze én ezt nem tudom, mert amikor a magyarok bejöttek, még nem voltam Tótfaluban. Hát afölötti örömeben biztos, hogy a prédikációban is erről megemlékezett, és tehetett olyan gyalázkodó kijelentést is, de hogy ő valójában nem olyan ember volt, bizonyítja az, hogy amikor az ottani dobrovoljácokat kitelepítették, akkor egyes magyar családok könnyen hozzájutottak a dobrovoljácok javaihoz, jószágaihoz, esetleg loptak is és Szabó plébános úr nyíltan a templomban felhívta őket, hogy semmit, de egyetlen egy ruhadarabot se vegyenek el. Ha vesznek valamit, tisztességesen fizessék meg.

Tehát ő nem volt gyűlölködő. Az igaz, hogy heves természetű, hirtelen ember volt, igazi szangvinikus. Tehát mondhatott is valami olyat, ami épp a nyelvére jött akkor. Ez lehetett az előzménye annak, hogy őt október 25-én fölültették a kocsira. Voltak neki lovai, volt természetesen ilyen paraszt szekere is, volt olyan hintóféléje. Hát abba fogták be a két lovat és aztán vitték őt is Kanizsára.

Megjegyzem azt, hogy az akkori tudomásom szerint már az előbb mondtam, de hangsúlyozom, semmitől nem kellett volan különösebben tartani. Ezek is mond-

ták, hogy majd beviszik, kikérdezik és aztán visszaküldik. Nem tudtuk, hogy kínzások és öldöklések kezdődtek. Vártuk is haza másnap, harmadnap, de aztán nem jött – nem jött és ez-az kiszivárgott. Tudtuk, hogy a kanizsai pincében gyötrik az ott tartottakat, köztük a Szabó plébános urat. Később hallottuk azt is, hogy kivégezték és hogyan kínozták meg.

A börtönből egy fiatalember kijött, bejött oda a plébániára hozzám. Nagyon félt, szinte magán kívül volt. Látszott, hogy valami hihetetlen borzalmakon ment keresztül. Ő mesélte, hogy hogyan kínozták meg a plébános urat. Többek között szíjat hasítottak a hátából, besózták, aztán ütötték-verték. Állítólag ezt azért mondom állítólag, hát olyan hihetetlen, én ott nem voltam aztán mesélték, hogy voltak ott nők is, és a nemi szervét kínozták.

Ott a pincében természetesen ezeknek az áldozatoknak a lelki erejét is megtörték. Valahogy nála maradt egy olyan egészen kis zsebkes, Bácskában úgy hívjuk azt, hogy bicska. Volt olyan, aki fel akarta magát akasztani, azzal aztán levágták, úgyhogy ott öngyilkosság nem történt.

Még amennyire tőle tellett, bátorította is őket, habár az ő helyzete is teljesen kilátástalan volt. Bizony ő is kétségbe eshetett volna.

Hogy mikor történt a kivégzése, azt én mai napig sem tudom. Hogy miért maradt meg bennem, hogy október 28-án, nem tudom, hogy ki mondta akkor, de én mindig azt tartottam, hogy ekkor végezték ki.

Elvitték őket oda Kanizsára a Szigetre. Ott ásták el őket. Egyik-másiknak az esztendőök folyamán ahogy a víz mosta a partot, a csontja napvilágra is került.

Visszatérve még arra a napra, a tótfalusiak közül aránylag keveset vittek el. A szétszórt tanyavilágot rendkívül szorgalmas, becsületes nép lakta. Ott semmiféle rendbontásnak, nem hogy ilyen rablásnak még a

hírét sem hallottuk. Összesen két embert vittek el Tótfaluból, meg a Szabó plébános urat. A Harmath Péter és a Harmath Tamás bácsit. Ezek, akik meghaltak, mind ártatlanok voltak. Semmiféle, a szerb nemzet elleni gyűlöletet vagy más vétket ezekre nem lehetett rábizonyítani. Nem is volt kit bántani.

Szabó plébános úr Kalocsán végezte el a teológiát. Ott szentelték fel, nem tudom pontosan hányban, de 1917-ben már Szenttamáson káplán. Aztán Adára került, Kanizsán is néhány éven keresztül káplánkodott, onnan került ki Tótfaluba, azt hiszem, hogy 1927-ben.

Ő maga vigkedélyű ember volt. Rengeteg adomát, viccet tudott, sőt mint afféle kedélyes falusi plébános, ezeket még le is jegyezte. Jó emlékezőtehetsége párosult a vigkedélyével, ezért élvezet volt őt hallgatni.

Jó szónok volt, élénken tudott beszélni, megjeleníteni, tudta azokat az eseményeket, amelyekről szó volt. Lekötötte a hallgatóságot, így népmisziókban is szívesen látták. Tehát ő misziókat is tartott. Tehetségének legmegfelelőbb tere a prédikáció volt.

Könnyen föl is tudott ingerlődni, de abban a pillanatban le is hült. Jószívű volt, adakozó, ismerte jól a népét. Általában nagyon szerették. Persze nem mindenki, hiszen az ilyen természetű ember könnyebben –, anélkül hogy akarná is – megsért valakit. Én mint káplán tudom, hogy nagyon kevés olyan volt, aki őt nem szívesen látta.

Akkoriban még a papoknak nagy tekintélye is volt és ő hozzászólt ahhoz, hogy az ő szavára hallgattak, de ezt az ő helyzeti előnyét soha ki nem használta. Természetesen a nagygazdákat is szerette, de a kimonodottan szegényeket is. Igazi lelkipásztor volt.

Minket kispapokat is szívesen látott. Próbált igazi krisztusi pappá nevelni. Ha észrevette valamilyen fogyatékoságunkat, azt ő rögtön kendőzetlenül szóvá tette, de atyai szinten.

Horgosi születésű, az édesapja kereskedő. Volt egy apáca nővére, meg mégegy, akit én ismertem, ő a plébánián úgymond házvezető szerepet töltött be.

A paptársaival igazi emberi, papi kapcsolatot tartott fenn. Az ő házába a vendég kitüntetésnek számított. Úgy fogadta valóban, mint testvérét és mindenkit megvendéglelt. Volt is rá módja, akkor a papok elég gazdagok voltak. Ennyi idő után meg kell hogy jegyezzem, egyáltalán nem értett a gazdálkodáshoz. Léptenyomon becsapták. Lehet, hogy ő is rájött, de volt annyi neki, hogy nem sokat törődött azzal. Vagy esetleg észre sem vett sok mindent. Az akkori lehetőségekhez képest ő valójában szegényember volt. Nem is volt érzéke a gazdaság vezetéséhez és volt bérese. Nem mindig ugyanaz a személy, de a béresek szerettek nála, mert ő nem tudta ellenőrizni őket. Nem ment velük munkálátokat végezni.

El is felejtettem mondani, hogy amikor megjelentek ezek a partizánok, ellepték a házat. Különböző értékeket vittek el. Nem szégyelltek semmit elrabolni. Azzal az ürüggyel kutattak, hogy fegyvert keresnek. Hát ott hiába keresték. A Szabó plébános úrnak volt ugyan egy, – mi úgy hívtuk – flóber. Ez inkább játékfegyver volt. A verebeket lehetett söréttel riasztani. Emberre teljesen ártalmatlan volt. Bárki megvehetette, nem kellett bejelenteni. Tehát nem volt semmiféle fegyvere.

Később, amikor a pincében volt, de még nem tudtuk a sorsát, akkor is megjelent itt egy kb. harminc tagú partizáncsoport. A plébániáról, valamint a templomból is értékes dolgokat raktak föl a kocsira. Jól megpakolták nemcsak a plébánián, hanem különböző gazdáknál is. A plébániáról földobálták a subákat s a Szabó plébános úrnak más értékeit, használati tárgyait. Ékszere, sok pénze nem volt. A templomból is vittek el fekete szövetet, érdekes módon nem bántották a kelyheket.

A plébánián volt egy nagy kukoricatároló góré és az tele volt csöves kukoricával. Azt lezárták és lepecsételték. Szép lovai voltak Szabó plébános úrnak, azokat mind elvitték.

Az adorjáni öldöklésről amit tudok az, hogy a legkegyetlenebb, legembertelenebb, amit valaha is hallottam a mi vidékünkön. Egészen páriát ritkító eset. Az, hogy ez megtörténhetett, azt bizonyítja, hogy az ember valóban mélyre süllyedhet. Ezek nem emberek voltak, egész biztos, hogy ördögtejet szívtak valaha magukba. Olyanok követték el a gyilkosságot, akik közül sokan ismerték ezt a népet, s mindenkit, akit láttak, ha férfi volt, ide terelték a piactérre.

Válogatás nélkül lehajtották őket a Tiszára és ott lelövöldözték. A tragédiát az teszi különösen kegyetlenné, hogy egy-egy családot szinte kiirtottak. Volt, ahol meghalt az édesapa, meghalt a fia és a veje. Egészen fiatalok is voltak köztük. Olyanok is, akik előző nap értek haza a frontról. Idősek is, egy tanító is, a Bakota tanító is, úgy tudom, neki kilenc élő családja volt. Könyörgött nekik, ne bántsák.

Ezek, akiket kivégeztek, mind ártatlanok voltak. Igaz, hogy az adorjáni határban a Schaffer malmost megölték, de ahhoz az adorjáni népnek nem volt semmi köze.

Többen is meghaltak, ötvenegyen akkor, aztán még vittek el innen Kanizsára is. Ebből a kis faluból összesen ötvennégyen haltak meg.”

N. n. – Kanizsa, 1995.

„Ekkor tudtuk meg, hogy nem várhatjuk többet haza.”

„1944-ben szomorú napok voltak, mindenki nagyon félt. Jött hozzánk a kézbesítő, hogy édesapámnak be

kell menni. Ez tíz napra rá történt, hogy bejöttek az oroszok. Ekkor már voltak mások is a pincében. Testvérem hordta be az ebédet.

Édesapámat néhány nap múlva hazaengedték. Nem mesélt semmit, csak annyit, hogy nem akar sehová elmenni, mert félti anyuskát. Bement a hátsó lakásba, csak egy könyvet vitt és azt olvasta. Nemsokára megint jött a kézbesítő, hogy menjen be. Ezután már nem engedték ki.

Ott laktunk közel a Tiszához és egyik éjszaka álmodtam, hogy viszik az embereket, hallatszott a láncsörgés. Nem is álom volt ez, fölébredtem, később hallatszott a fegyverropogás. Másnap mondtam, hogy apust elvitték, agyonütötték.

Azért vitték be, mert a magyarok ideje alatt benne volt a Városi Tanácsban. Egy szerb mondta később, hogy sok aláírása volt a városházán.

Abban is lehetett valami, hogy a régi Jugoszláviában egy szerb elhajtotta az anyakocánkat és amikor bejöttek a magyarok, a csendőrök, ezt visszahajtották kismalacostól.

Sokáig nem engedtek a Szigetbe senkit. Később egy asszony megismerte apusnak a kabátját, olyan mákos színű volt. Az ujját meg a karját látta. Le voltak azok egy kicsit rakva földdel, egyik a másikra dobálva.

Ekkor tudtuk meg, hogy nem várhatjuk többet haza.”

Forró Lajos – Kanizsa, 1993.

„A magyarok jövetelére nem nagyon emlékszem, hiszen akkor még csak 10 éves voltam. Annyit tudok, hogy a martonosi szerbek közül a magyarok senkit nem öltek meg. A magyar nemzeti ünnepeken nagy ünnepek voltak, én is szavaltam a Nemzeti dal-t, valame-

lyik év március 15-én. Talán ezért kellett apámnak kínok között meghalni 1944-ben.

Amikor az oroszok elfoglalták Martonost, a helyi szerbek elkezdték a szervezkedést. Valamiféle lista alapján szedték az embereket. Gonoszságaikat azzal kezdték, hogy megölték a leventeoktatót, feleségét, megerőszkolták. Az embereket a városháza pincéjébe gyűjtötték be, szám szerint 24-et. Ott bent aztán brutálisan verték és kínozták őket. Édesapámat egy éjszaka hívták ki és vitték el otthonról. Állítólag Bakalić Mojo nevű helyi szerb vitette be valami személyes ügy alapján. Ezt Karapančić Jašotól tudtuk meg. Édesapám testvére egy éjszaka elment Bakalićhoz és megkérdezte, miért vádolta meg az öccsét. A szerb ezt nagyon tagadta. Másnap Bakalić félelmében közölte a többi szerbvel, hogy tovább nem vádolja Forró, engedjék ki. Nem engedték ki, de tovább nem kínozták. A helyi jobb ézésű szerbektől édesanyám megtudta, hogy mikor akarják kivégezni az embereket. Az utolsó nap találkoztam apámmal, a zárda udvarán, ahol fát hordattak vele. Kértem, hogy szökjön el, de ekkor felhajtotta ingét, megmutatta rohamkéssel megszúrt, elüszkösödött oldalát. Azt mondta, hogy nem bír elszökni. Azért szúrták meg, mert amikor verték, nem sírt és nem könyörgött. Azt is megtudtuk, hogy Werner Mihály apátplébános is szörnyű kínokat élt át. Kínzóik levágták hímvesszőjét. Werner német származású ember volt, aki magyarnak tartotta magát. Ő a prédikációi miatt halt meg, ugyanis amikor a magyarok bejöttek, hálát adott az Úrnak, hogy vége a „bocskorosok” uralmának. Tudomásom szerint a többieket is szörnyen megkínozták. Később az is kiszivárgott, hogy Werner Mihály az utolsó éjszakán meggyöntatta és feloldozta bűneiktől társait. Egy hideg november végi éjszakán édesapámat sorstársaival együtt egy jeltelen tömegsírba géppuskázták. Azokban a napokban egy álhírt is elterjesztettek a tömeggyilkosok;

mégpedig azt, hogy apám a Tiszát átúszva megszökött Magyarországra. Itt-ott látni vélték Szeged környékén. Anyám önmagát nem kímélve egy éjszaka nagyapám testvére segítségével a Tiszán átszökött Magyarországra. Hetekig hiába kereste férjét, senki nem tudott róla. A megbeszélte napon apám testvére várta a határon, így szerencsésen visszaérkezett. Az igazságra akkor döbentek rá, amikor édesapám kabátját meglátták az egyik gyilkoson. Ekkor már nem volt kétséges, hogy apám meghalt.

Sokan a szerbek közül azt állították, hogy nem voltak ott. Mint például Krestin Vljako. Ez nem igaz, rajtam is végigvert puskatussal az utcán.

A tömegsírt a múlt év végéig nem sikerült megtalálnom, pedig sokat kutattam utána. Tavaly árulta el nekem egy helybéli szerb a pontos helyet. (Ő egyébként nem vett részt a gyilkolásokban.)

Szeretném, ha édesapámat tisztességesen el tudnám temetni, és néha egy szál virágot helyezhetnék a sírjára.”

N. n. – Martonos, 1993.

„Ha valamelyik szerb vádolt egy magyart, akkor a magyart már vitték is.”

„Amikor a magyarok Martonosra érkeztek, Werner Mihály plébános prédikált. Hálát adott az Úrnak, hogy vége a bocskorosok uralmának. Ezért kellett meghalnia '44-ben. Néhány szerbet meg is vertek a magyarok ideje alatt a helybeliek. Egy Sečerov Veljo-t, aki kijárási tilalom idején kiszökött a tanyára, hazáig rugdosták, Török Pista meg a sánta Bús Jóska bácsi. Apámat is hívták, hogy menjen verni, de az megtagadta.

Amikor bejöttek az oroszok, nagy zűrzavar volt. Zavargaszták a nőket, mindenütt megitták a bort. Hoz-

zánk is bejött egy katona és amikor meglátta a leventezenesz egyenruhám, ami német anyagból készült, rögtön rámfogta a puskát. Biztos azt hitte, hogy német egyenruha. Apám felöltöztetett, az orosz erre megvergette a vállam és elment.

Október 8-án jött egy mozdony, és az oroszok aknavetővel lőtték. Ekkor találat ért két házat is, és néhány meghaltak. Néhány nap múlva a helyi szerbek: Krstin Vlajko, Bajić Miloš (ők jelenleg is élnek) Bajić Svetozar, Petrić Duško, Kojić Dragomir, Putnik Živojin, Čongradac Ljubomir, megölték Németh József leventeoktatót, feleségét, mindannyian megerősztolták. Ezután kezdték szedni az embereket személyi boszszú alapján: régi kocsmái verekedések, sértegetések miatt. Ha valamelyik szerb vádolt valamivel egy magyart, akkor a magyart már vitték is. Nagypádat a Forró Lajost azért vitték el, mert a magyarok ideje alatt a kocsmában összeszólalkozott a szerbekkel. Nem bántott az senkit, csak át szerette egy kicsit az itókát. Apáddal is úgy lettünk barátok, hogy nagypád mindig engem küldött italért. Őt Bakalić Mojo vádolta, azért kellett meghalnia.

Én is be voltam idézve, kocsival-lóval. Hordtuk a csutkát. Amikor már néhány szállítmányt elhordtam, megkérdeztem Krstin Vlajkót, hogy kell-e még. Ő meg egy vasdarabbal hatalmasat vágott a seggemre és elzavart.”

N. n. – Martonos, 1994.

„Nézni kellett neki, amikor a Sörös Sanyit verték.”

„Amikor bejöttek a szerbek, az én uram meg a Sörös Sanyi átmentek Magyarországra. Egy hétre rá hazajöttek. Este a kerten keresztül bejöttek édesapámékhoz. Kérdezték tőle, hogy mit csináljanak. Apám mondta

nekik, hogy ők tudják mit csináltak. Jani mondta, hogy semmit, meg hogy nem megy vissza. Reggel korán elmentem a Putnik Svetozar bácsihoz, hogy megmondjam, itthon vannak, meg megkérdezzem, hogy mit csináljanak. A Svetozar bácsi amikor meghallotta, mondta, hogy 'Édes gyerekem, mondd neki, hogy menjenek vissza, mert meghalnak.' Ne féljek, ő nem mondja meg senkinek. Adott három birsalmát, hogyha hazafelé valaki megkérdezi hol voltam, mondjam azt, hogy a gyerekek viszem a kompótba. Mondtam Janinak, hogy mit mondott Svetozar bácsi. Jani annyit mondott: ha meg kell halnom, majd kijöttök a temetőbe.

Az én uramat a Bandin Sofija vitette be, meg a Sörös Sanyit, „Sima” Jani bácsit, „Iván” Kálmán bácsit. Fél pince a Sofija műve volt. A Janit meg Sörös Sanyit azért, mert még magyar időben nyolc vagy kilenc óra után kijárási tilalom alatt találkoztak egy csoport szerb gyerekekkel. Jani mondta nekik, hogy menjenek haza, mert ha jönnek a csendőrök, nem jó vége lesz. Jani rendőr volt ugye, de hát nekik is parancsoltak. Ezek el is indultak, amikor távolabb értek, elkezdtek kövekkel dobálni a rendőröket. Másnap ugye behívták őket és adtak nekik valahány pofont. A szerb gyerekek közt volt Bandin Sofija egyik fia Boro és azt mondta, hogy a Boronak azóta folyik a füle. Ez nem volt igaz. A Sofija másik fia, a Miodrag egyszer szökött a Tiszán ladikkal és Török Jani bácsi, aki halász volt ezt jelentette, ezért kellett meghalnia. A Varkulya Palinak meg azért, mert egy szerbnek mondta, hogy a járdán nem szabad talicskát tolni. Az én uramat bent nem bántották, kapott két pofont, ki is vérzett az arca, láttam a zsebkendőt. Nézni kellett neki, amikor Sörös Sanyit verték. Szerb ünnep volt, Sveti Sava vagy Nikola a f.sz nem tudom mi. Koszorúztak is a szerb temetőben. Nagy cirkuszt csináltak. A Janiék ki voltak engedve a Vučić Mitónál disz-

nót vágtak. A Forró Lajcsi, az öregapád meg ő segítkeztek. Vittük be a reggelit. A nagykapu ki volt nyitva, szaladgáltak át a Mitohoz, már aki szaladgálhattott. Nem mindenkinek engedték oda az enivalót, a Kocsis Janinének úgy hányták vissza a krumplisztésztát, hogy mindenfelé repült. A komámasszony, a Sörös Sanyi felesége hozta az ételt, jött vele a fia a Petyi is. A Sörös Sanyi állt a pinceküszöbön, a talpait nem bírta lerakni. Tiszta lila-fekete volt. A Péter mikor meglátta, elordította magát, oszt haza. Rossz volt látni. Máig mindig siratja az apját. Attól a naptól a Sörös Sanyit föl vitték a kisbírók szobájába. Gennyes lett a karja, állítólag kiszúrták puskacsővel. Engem beengedtek, valami kölök mondta, hogy menjünk be a szobába beszélgetni, nem zavar bennünket. Bementünk, a Jani fogta a kilincset, oszt rítunk mind a ketten, nem is beszélgettünk. Ha jó kedvük volt a szerbeknek, kiengedték a folyosóra beszélgetni. Mindig azt gondoltuk, hogy hazajönnek. Fizetéssel ki lehetett váltani. A Jani mondta, hogy ne fizessek úgyis kiengedik őket. Bagi Kálmán kijött mondta, hogy borzasztó volt amit csináltak. A plébános kapott a legtöbbet, neki kellett kivinni a vödört. Mondták neki, hogy azzal a szent kezeddel kavard meg. Meg kellett neki kavarni. Utolsó napokban a Janit meg még valakit kiengedtek az iskolába könyveket hordani. Talán azért, hogy elsőjjenek. Amikor eltűntek, nem tudtunk mit csinálni, nem tudtuk hol vannak. A kendő gőzölgött a fejemen, látta a szomszédasszony. A „Nagyfogú” Drago bejött hozzám. Kérdezte hogy, tudom-e, hol vannak az emberek? mondtam, hogy nem. Azt mondta, hogy megy ő Szabadkára és majd utánaérdeklődik, mert sajnálja az uramat meg a Józsa Karcsit, habár adott a Janinak két pofont, de azért, mert amikor munkaszolgálaton volt a felesége nem bírta kifizetni a kutyaadót és a sinter elvitte a kutyát, és a Jani volt vele. Később minden kiderült. A

Rajić Lubo, a Lukács szeretett inni, járt a kocsmába a Papp Sanyi anyjáiékhöz. Ilka néni meg vallatta. A Lubo elmondta, hogy a Sörös Sanyit meg a Kéri Janit élve temették el. Ezek könyörögtek, löjjék le őket, hogy ne szenvedjenek. Sokáig zaklatott engem a Rajiće. Bementem a városházára a Bakalić Radišához, elmondtam neki. Mondta ne féljek, csak 6 óra után zárjam be az ajtót. Egy este zörögtek. Kiabáltak, hogy milícia, én nem nyitottam ki, gondoltam, mire betörik az ajtót, én a hátsó ablakon kimászom a szomszédba. Egyszer csak hallom, hogy jött a Dobos Milan bácsi és káromkodott, elzavarta őket. Három év múlva tudtam meg, hogy kik voltak. Tarics Örzse mondta, hogy a „Csengős” Milan fia a Jocó meg a „kis” Mladen. A Jocó mesélte, hogy mennyire tetszettem neki. Jóval később az „Udbás” Boró behívatott a városházára és rám akarták fogni, hogy jóba vagyok a Kovács plébánossal, de én nem vállaltam, hát nem is volt igaz. Kiengedtek, de megfenyegettek, hogy ne merjem senkinek elmondani, hogy miért hívtattak.”

Sörös Péter – Martonos, 1994.

„Én a magyarok ideje alatt hétéves voltam. Első osztályba jártam. Nem nagyon emlékszem, lehet, hogy egyes szerbeket megvertek személyi bosszúból, de ennek is volt előzménye, ami még a 18-as háborúig nyúlik vissza. Abban az időben öregapám gátőr volt. Kijártak hozzá, zörgettek éjszakánként. Addig, míg el nem úzték az állásából. Hasonló esetek történtek még. Kihangsúlyozom, hogy egyetlen szerb sem vesztette életét. Anyyira nem is lettek megverve, hogy valamelyik megnyomorodott volna. Voltak, akiket elvittek munkaszolgálatra, a betelepítetteket, akik nem itt születtek, de ezek mind visszajöttek. Aki a hatóság ellen nem kez-

deményezett semmit, azt nem bántották. Voltak ünnepek, én is szavaltam a Petőfi-verset, a Nemzeti Dalt.

Az oroszok vasárnap délután érkeztek ide. Először egy menekülő mozdonyt lőttek. A mozdony előre-hátra tolatott, aztán egyszer csak megindult és elment, nem találták el. Három óra felé kezdték lőni a falut. A templomtornyot is ellőtték. Nem volt ellenállás. Bevonultak. A mi utcánkba is bejött egy tank. Két-három napra az oroszok a városháza előtt ünnepséget rendeztek, táncoltak. A budzsák felől bejöttek a faluba a németek és lőtték az oroszokat. Lett is néhány halott. Hallottam, hogy később ezt is a helyi magyarokra akarták fogni. Egy német megsebesült és leesett a sisakja. Ebből tudták aztán, hogy nem a lakosság csinálta.

Apám, aki rendőr volt, már a régi Jugoszláviában is a többi rendőrrel együtt nem volt itthon. Amikor a magyarok kivonultak, ők átmentek Szegedre leadni a rendőrfelszerelést. Üzengettek neki, hogy ha nem jön haza, elviszik a fiát. Ezért a többiekkel együtt hazajött. Anyám még kérdezte is, hogy minek jött haza. Ugyanis, akkor már voltak emberek lent a pincében. Bejelentették a városházán, hogy itthon vannak. Ez november elején volt.

Egy reggel 8-9 óra felé eljöttek érte. Ketten az utca felől, egy hátul a töltésen, hogy nehogy szökjön. Apám még odaszólt, hogy gyere be nyugodtan, nem szaladok én el. Ekkor elvitték, többet nem is jött haza. Hogy milyen okkal vitték be az embereket, pontosan nem tudni, gondolom, személyi bosszú alapján. A haragosokat bejelentették és már vitték is.

A Szarapka Péter bácsit állítólag egy pofon miatt. Egyszer megpofozott egy szerbet. Apámék meg ugye rendőrök voltak, meg ráadásul magyarok. Miután bevittek, attól kezdve hordtuk be neki az ebédet. Elejébe mi adtuk oda, később az örök elvették, hiszem, hogy oda se adták nekik. Voltak jobbérzésű szerbek, akik loptak be

nekik ennivalót. Pár nap múlva láttam apámat. Odavittem az ebédet a pinceajtóba és beláttam. Az emberek ott feküdtek meg ültek. Apám feljött a lépcsőn. Ekkor már nagyon össze volt verve. A Bajić Miloš beleszurkálta a puskacsövet a kezébe. A későbbiekben annyira agyonverték, hogy nem bírt a saját lábára állni. Szíjjat hasítottak a hátából. Ekkor föl vitték a posta épületébe és egy orosz orvosnő ápolta. Amíg az oroszok itt voltak, addig nem nagyon verték őket, hanem amikor beállt a partizánhatalom, aztán rendbehagyták őket, agyonra verték. A plébánost is borzasztóan agyonverték. Középkori kínzás, amit véghezvittek. A martonosiak között van egy kishomoki is az Ozsvár Péter. Őt kishomokról kísérték be.

A szerbek közül ott volt a Rajić Miloš, Rajić Marko, „Nagyorrú” Duško, Krstin Vlajko.

November 21-e után anyám vitte be az ebédet. Jött haza ríva, hogy fiam apadékát elvitték Becsére. A normálisabb szerbek mondták anyámnak, hogy Ilus, ne várjátok tik ezeket haza. Többet nem mondhattak.

Voltak álhíresztelések. Apámra is mondták, hogy mivel ő fönt feküdt a postaépületben, otffelejtették és később rábízták egy szerbre, aki a határon elengedte. Nem igaz, nem szökött ott meg senki, össze voltak verve meg kötözve. Az egész csak félrevezetés volt. Úgy tudtuk eddig, hogy a kistrét sarkán vannak eltemetve, mert másnap a Rajić Miloš meg még néhányan arról hoztak egy batyu ruhát.

A Lendvai Anti bácsi felesége, a Rozi néni megismerte a férje ingét az egyikben. Ekkor tudtuk, hogy mi történt. A kivégzés előtti napokban a szerbek tanácsot hívtak össze, hogy eldöntsék, mit csináljanak a magyarokkal. A többség ekkor a kivégzésre szavazott, de néhány embert kiengedtek. A Bús Jani bácsit, a Pálinkás Imre bácsit is, de ő annyira össze volt verve, hogy a felesége toltta haza dragacson. Később ebbe belehalt. Ők

soha nem meséltek erről, annyira meg voltak félemlítve.

A későbbiekben az összes férfinak ki kellett menni a komphoz dolgozni, el volt süllyedve. A munka végeztével át akarták adni az embereket a bánáti partizánoknak, hogy kivégezzék őket. Ott volt egy orosz major és az egyik magyar, aki az első világháborúban orosz fogságban volt és tudott oroszul, mondta a majornak, hogy a szerbek mire készülnek. A major megparancsolta a Vučić Mitónak, ő volt a szerbek parancsnoka (komesarja), hogyha egy magyarnak baja esik, akkor a Mitót kivégzik. Hát így menekültek meg. Keskeny András mesélte, hogy őket 45 tavaszán elvitték predvojnička-ra (előkatonaság) és nekik kellett a pincét kitakarítani. Mondta, hogy a falak meg minden csupa vér volt.

Az egész végigkísért később is. Meg voltunk bélyegezve. Nem nagyon mertünk bejárni a városba. A szerb gyerekek föl voltak biztatva és megverték minket. 45 vagy 46-ban a Kéri fiával moziba mentünk. Közrefogot nyolc-tíz szerb gyerek, hogy itt a Kéri Jani meg a Sörös Sanyi fia. Jól elverték minket. Egyszer a „Kotró” Marko eljött hozzánk, meglátta apám rendőrbakancsát, azt mondta, hogy be kell szolgáltatni és elvitte.

Hogy mindezeket miért kellett megcsinálni, nem tudom. Az örök gyűlöletet megcsinálták. Nem felejtjük el, nem lehet elfelejteni.”

Holló Borbála – Horgos, 1994.

„Szüleim a háború ideje alatt Pesten dolgoztak, csak nagy ritkán jöttek haza látogatóba. Amire azokból az időkből emlékszem az, hogy mi is utáltuk a magyar csendőröket mint a szerbek, de olyan, hogy valakit Martonoson meggyilkoltak volna, nem történt.

Amikor bejöttek az oroszok, emlékszem, vonultak a töltesen, mi gyerekek ott szaladgáltunk köztük. Nem bántottak.

Később doboltak a faluban. Mi kiszaladtunk az utcára, de nem értettük, mert szerbül beszélt. Kint az utcán ült egy öreg szerb, hallottam, amikor valaki megkérdezte tőle, hogy mit dobolnak. Azt mondta, hogy ha valaki disznót akar vágni, akkor jelentse be. Később tudtuk meg, hogy azt dobolták a szerbek, hogy akinek van haragosa, személyes ellensége, szóljon.

Ezután kezdték összeszedni az embereket, személyi bosszú alapján. Egyik este lefeküdtünk, első álomban voltunk. Borzasztó lábdobogásra és hangos szóváltásra ébredtem. Dörömböltek az ajtón. Két személyt tudok, aki bejött hozzánk és a szemem láttára hurcolta el az apámat, miközben én ordítottam. Az egyik a Bajić Miloš volt, a másik egy Csaruga nevezetű. Ráfogták a puskát apámra, ordítottak, hogy öltözzön, aztán elvitték. Tudtuk, hogy a többiekkel együtt a pincében van. Másnap már vittük neki a reggelit, meg az ebédet. Egy nap kétszer vihettünk ennivalót. Én az öcsémmel – aki négy éves volt akkor – két-háromszor voltam lent a pincében. Volt egy őr a szerbek között, aki mindig levezetett. Láttam az embereket, sorban voltak a fekhelyek, szalma volt betérítve. Vittünk be rongypokrócot, télikabátot. Az én apám az egyik kezét nem bírta emelni és nagy fekete véraláfutás volt az egyik szeme alatt.

Volt, akit hazaengedtek. A szomszéd Petrić Milan kért anyámtól hízótkácsát, meg ezt azt. Nem mondta ő, hogy azért kiengedik, úgyhogy anyám nem adott semmit.

Apám a németek visszajövetelével kapcsolatban mondott valamit, azért vitték be. Nem tudom pontosan, ki vitette be, mondtak ezt is, azt is. Volt, aki azt mondta, hogy a K. Milivolj, volt aki azt, hogy a Zsárkó fele-

sége, a Matil néni. Jobbára ezek egymásra mondták. Apám semmilyen politikai pártban nem volt, politikai vagy ember ellen elkövetett bűne sem. Őt valószínű, hogy a Bajić Miloš verte. Mesélés alapján tudom, hogy amikor a Bajić kereskedő inas volt, közte és apám között – aki idősebb inas volt – valami szóváltás történt, de nem politikai.

Utolsó délután vittük neki a vacsorát. Nem evett abból egy falatot sem. Valószínű, hogy már tudtak valamit. Az étel meg a kosár tele volt szórva szalmával. Lehet, hogy jelt akart adni, vagy nem tudom. Másnap, amikor vittük a reggelit, már nem volt ott. Előző este egy teherautó jött oroszokkal a faluba. Anyám abban reménykedett, hogy Oroszországba vitték kényszer-munkára. Később a Rádó hordta apám kabátját. A „Nagyfogú” Drágó felesége tudta, hogy mi történt, de nem merte elmondani. Emlegette hogy ő tudja, de ha elárulja, akkor a Drágó agyonüti. Ez a Drágó orosz katonákat is járt temetni meg rabolni.

A gyilkosok, akikről tudok, a következők: Petrić Duško, Petrić Mladen, Bajić Miloš, Rajić Miloš, Putnik Živko, Beljin Đurica, Vučić Mito. Ő nagygazda volt, amíg a kommunisták ki nem penderítették, ő is ott volt.

Volt egy partizán nő is a Miléva, ezekkel a vadakkal a plébánián. Ahová a szerbek befészkeltek magukat. Azt, hogy mit művelt, nem tudom. A varrónőm mesélte, hogy amikor haldoklott, azt hajtogatta, hogy ne öljétek meg a gyereket.

A Krstin Vlajkot később hallottam, hogy ott volt. Velem mindig olyan édesszájú volt.

A sógorom a Berkó Jóska is bent volt, meg a Demus János is, de őket hazaengedték. Voltak, akiknek meghatározott időközönként jelentkezni kellett, ilyen volt Pálinskás Imre. Egyszer úgy összeverte a Bajić Miloš, hogy a felesége úgy toltá haza talicskán.

Mi ott laktunk a szerbek közt. Később már kollektívan sajnáltak. A Čavić Đuróék előtt jártunk a kútra. Mindig mondta, hogy szegény Feri, ha látná a gyerekeit... Ilyenkor mindig megkönnyezett.”

Holló Ferenc – Martonos, 1994.

Apámat a Bajić Miloš meg a Lišić Radovan (Csaruga) vitte el egy éjszaka. Ezek suttyó tizenéves kölkök voltak akkor. Az automata puskát ráfogták és mondták neki, hogy tegye a fegyverét az asztalra. Apám kitette a colostokot meg a ceruzát, ezek voltak a fegyverei. Konkrétan nem tudom, hogy ki vádolta. Szerintem a szomszédok közül valaki. Apám egyszer azt mondta a Simon Miska bácsinak, hogy lesz ez még másképp is. Most is olyan idő van, hogy elég, ha valamire azt mondják, hogy az fekete, akkor az fekete. A Čampragné szerint a Bandin Sofija vitette be. Voltam lent a pincében. Először az őnök a Rajić Ljubo, Petrić Duško meg a Nagyfejű Mladen nem akartak beengedni, de aztán a kisbíró, az Ukovački Milorad levezetett. Ez az ember nem volt vérengző. Kétoldalt szalmán meg rongypokrón feküdtek az emberek. Apám középen volt. A Petrić Milan (dobos Milán) szomszédunk mondta anyámnak, hogy adjon neki hízott kácsát, akkor majd hazajön a Feri, de nem lett semmi. Ebben az időben a Putnik Živoljin volt az atyaúristen. A magyarok senkit nem ütöttek agyon, akkor ezeknek miért kellett ezt megcsinálni? Hát bűnösök voltak azok az emberek? Hol az a bíróság, aki ezt az ítéletet kimondta? Hol van a papír, amelyiken felsorolják a bűneiket. Ilyen papír nincs. Húsz éve, amikor el akartuk adni a házat, holtta kellett nyilvánítani apámat. Tanúkat kellett állítani. Akkor a Lőrinc Jóska bácsi meg a Komjáti András aláírták, hogy a pincében látták utoljára. Ők is bent voltak, csak

őket ki engedték. Rajtuk kívül még a László Kálmán is bent volt – őt egy szerb asszony hozta ki. A Gruik Bandi bácsi is. – őt egy orosz orvosnő pénzért. Állítólag a kivégzésre egy orosz autóval vitték az embereket. A Nenad juhász végignézte. El is tűnt nemsokára. A döglött Tiszában találták meg a három nyárfánál fönt belefagyva.

Nem féltem kimondani az igazat és ebből voltak kellemetlenségeim is. A tűzoltóknál dolgoztam és amikor a Belügyminisztérium átvette a tűzoltóságot, néhányunkat nem vettek át. Meg vagyunk bélyegezve. A vadászengedélyemet sem akarták megadni, csak nagy nehezen. Akkor is be kellett mennem Szabadkára beszélgetésre. Ezzel a Csarugával, a Radislóval meg volt egy külön sztorim. Ez elment Beográdba, de aztán visszajött, hozott a sportegyesületnek komplett felszerelést. Beográdban volt valami festőfirma feje. A Park helyiséget megvette vagy kibérelte. (Ez egy kocsma.– a szerző megjegyzése.)

1971-72-ben egy október 8-án a Simon Miska bácsival lementünk a Csarugához. Feljött ez is, az is. Mondom, hogy nekem az október 8-a nem az ünnepet jelenti, ki sem tettem a zászlót. A Csaruga erre élesebben reagált, hogy hogyhogy nem ünnep. Mondtam neki, hogy nekem mást juttat az eszembe. Nem a falu felszabadulását, hanem, hogy apámat agyonütötték és hogy akik agyonütötték, azok gerinctelen férgek voltak. Erre azt mondja, hogy „agyonütöttem apádat, agyonütlek téged is..”, Na hát én akkor megrámoltam a Csarugát meg a berendezést is. Hazajöttem, de még itthon is folytattuk az ügyet. A szerb szomszédok beszaladtak, hogy mit csinálok én, szidom a szerbeket, vagyis a rácokat meg hogy sértegetem a pártot. Jött a Csaruga és az utcán még vívtunk egy csatát. Hadonászott a pisztolyal. Közben jött a Krstin Jovo és lecsillapította, engem

meg hazavitt. Kijöttek a rendőrök, felszedték az adatokat.

A Csaruga üzengetett, hogy fizessek, vagy bíróságra adja az ügyet. Zsarolt... A kihágási bíróságra úgy ment az ügy, hogy én megsértettem a rácokat, meg az államot. Kérdezgette a bíró, hogy mi van, hogy van ez. Amikor odaértünk, hogy „agyonütöttem apádat, agyonütlek téged is”, akkor megállt. Kérdezte, van-e tanúm. Mondtam, hogy van. Nahát, ezután nem lett semmi az ügyből. Egyformán büntettek meg minket, a Csarugát is, csendháborítás miatt. A bíró mondta, hogy nem baj, ha szidtam a rácokat, mert rácok nincsenek, csak szerbek. Én mondtam, hogy én csak a Csarugát szidtam.

Egy Belančić Tošo nevezetű martonosi szerb meg-nősült és elment Zsednikre. Amikor a felesége meghalt, hazajött és összekerült a Giza nénivel. Neki a Tošo elmesélte, hogy a bátyja milyen nagy vérengző volt. A parókiáról mindent elhurcolt és a papot ütötte-verte. Meg is zavarodott valahol Pecellón és fölakasztotta magát. Ezt mind a Giza néni később elmesélte.

Ezek a szerbek mind tagadták, amit csináltak. A Krstin Vlajko is. Azt mondták, hogy ők harcoltak. Régebben egyszer fűztük a cirkot a Gruikéknál. Bevágódott a Petrić Duško. Le akart kezelni. Mondtam neki, én ismerlek, hát te ütötted agyon apámat. Nem teketóriáztam. Mondta, hogy nem ő, hanem a kommunisták. Mondom neki, láttalak te álltál ott puskával. Eladta földjeit és elment Martonosról...

Úgy három hete megyek vadászni, megállít az utcán Čongradac Ljubomir, hogy mondani akar valamit. De már nem tiszta teljesen. Mondja, hogy őróla ír az újság, hogy gyilkos, meg hogy ez nem igaz, csak kitalálják.

Közülük ez a Rajić Ljubo, aki szintén verte meg őrizte az embereket a pincében, elment Sándorba, majd Szabadkára, de utolsó beteg évét 1965-ben itthon töltöt-

te. Ide hurcolkodott a házunk végébe. Saját fülünkkel hallottuk, mennyire szenved. Valami belső rákja volt. Kihallatszott az ablakon, hogy ordít. A Čamprag Živka néni azt mondta, hogy nem bir meghalni, mert valami bűne van. A Ljubo feleségével megbeszélte, és elment, kihívta a papot. Másnap Rajić Ljubo meghalt.”

Püspök János – Martonos, 1994.

„Apám utász volt a faluban. Nagy család voltunk négyen testvérek. Az öcsém tavasszal született, így lettünk öten.

Apámért nem jöttek ki, csak szóltak neki, hogy menjen be. Nappal bement és ottfogták. Én nem voltam lent a pincében, de anyám hordta az ennivalót, arra emlékszem, hogy kést nem volt szabad vinni. A szalonra le volt falatozva.

Nem tudom, miért ölték meg apámat. Nem nagyon emlékszem arra az időre.

A leventeoktatót állítólag az oroszok lőtték le a temetőben, mert azt mondták, hogy német, és kivégezték.

A pincében nyilván dupla annyian voltak, de sokat kiengedtek; a Baráth Sanyi bácsit is.

A szerbek eljöttek és elvitték az összes kukoricát tőlünk, nem érdekelte azokat, hogy mi lesz velünk!”

Lendvai Gyula – Martonos, 1995.

„Amikor az oroszok '44-ben aknavetővel lőtték a falut, apám letört egy lécet, rárakott egy fehér lepedőt, s ki lett tűzve e templomtoronyra. Az oroszok pár perc múlva ellőtték a tornyot, de utána abbahagyták a falu lövését. Jött egy tank, meg sok lovaskatona.

A martonosi népnek 16–60 éves korig le kellett járni a komphoz dolgozni. Apám is ott volt, még egy orosz tankot is segített kihúzni a Tiszából. Lebukott és kötelet kötött rá.

Amíg az oroszok itt voltak, nem bántották, aztán zárták be a községházába. A Klajić Božo szólt neki, hogy menjen be jelentkezni. Az Eremić Luka vádolta valami föld miatt.

Valahányszor volt otthon, amikor oroszok jöttek a faluba, akkor mindig kiengedték. A kivégzés előtti napon is. Látszott rajta, hogy bántották. Úgy tudjuk, a Bajić Svetozar.

Apám vadonat új paplanhajat kapott az oroszoktól. Meg lett varrva ingnek. Később az inget láttuk az egyik Rajiçon.”

N. n. – Martonos, 1995.

„Össze volt már akkor verve.”

„Az én uram nem ment el Magyarországra, azt mondta, hogy a családját nem hagyja itthon. Legyen, ami lesz. Pedig én mondtam neki, hogy menjen.

Egy hét beletelt, de akkor már szedték össze az embereket a pincébe, hárman jöttek érte. Nem éjszaka, hanem nappal. Az egyik később, amikor meg akart halni, tizenegyszer üzent, hogy menjek el. Apám kérdezte, miért nem megyek, hátha megtudok valamit. Úgy voltam vele, ha addig nem mondott, akkor most már ne mondjon.

A kisfiam három éves volt akkor, kérdezte, hol az apja. Mondtam neki, hogy a pincében. A férjem rendőr volt és a kicsi ismerte a járást a városházán. Nem szólunk a fegyveresnek, s a kisfiam lement a pincébe. Később jött a fegyveres, hogy kié ez a gyerek. Mondom, az enyéem. A gyerek meg elkezdte, hogy: „Megkerestem

Antikámat. Hű, a kettő füle bibis, arca bibis. Pap bácsinak is mind bibis.”

Megfogtam a gyereket, és elmentünk a piactérre. Kivallattuk, hogy mit látott. Össze volt már akkor verve az apja, sebes volt mindene.

Kigondoltam, hogy nem tudom, hol van a búzaföld, hová vessem a búzát, elmentem és kértem a feljebbvalót, engedjen le a pincébe, hogy megkérdezzem a férjemtől. Leengedtek, hát csakugyan úgy nézett ki, ahogy a gyerek mesélte. Mind ott feküdtek a szalmán. A pap a legvégén volt, ő meg utána. A pap is össze volt verve. A nyakán pöckök voltak, és az be volt tapasztva. Kérdeztem tőle, az mi, de nem mondta meg. Amikor a férjemet hazaengedték, akkor mondta, hogy a pap fejét mindig bedugták a vécébe és azért van az a fején, hogy ne bírja mozgatni.

Mutatta, hogy csupa seb és már indult is vissza. Ilyenek voltak mind. Kérdeztem, miért nem szökik el. A családja miatt maradt itt. Reménykedtek, hogy hátha kiengedik, mert mentek kihallgatásra. Mondta, hogy menjek a városházára, hátha még látjuk egymást, ha megmozdítja a kezét, akkor az azt jelenti, hogy nem jönnek ki. Hát bizony megmozdította.

Egy reggel, amikor bementünk, azt mondta a Nagyfogú Drago meg egyik-másik, hogy elvitték őket Adára kihallgatásra.

Előző este a Bús Jani bácsival felmáztunk a szalmakazalra és a Csurgó felől hallottuk a kiáltozást. Amikor ezek azt mondták, hogy Adán vannak, akkor mi a Jani bácsival elmentünk a Csurgóhoz. Bunkerok voltak ott meg futóárkok. Az első bunker meg tizennégy lépés a futóárokból be volt temetvel. Csupa vér volt a föld, el is mentünk onnan.

Később a csőszöknek, Pakainak meg egy másik magyar embernek megmutattam a helyet. Nem lehetett oda menni, mert puskás ember őrizte. Ezek a csőszök évek-

kel később, éjjel egy órakor zörgettek. Mesélték, hogy ahol mutattam, ott csontvázat találtak.

Én a Józsa Bözsivel elmentem Újvidékre érdeklődni a férjem után azzal az ürüggyel, hogy férjhez szeretnék menni. Adtak címet és Zentára küldtek. Ott meg Komjáti Misa volt az elnök, egy falubéli. Ő nem tudott semmit, de mellette egy fehérruhás hozott egy cédulát amin valami szám volt. Ezzel a papírral haza, Martonosra kellett menni. Szóltunk mind a huszonnégy hozzátartozónak és bementünk a városházára. Nem mondtak meg semmit, de engem, meg a Józsánét visszahívtak. Hatan voltak bent a szobában. Úgy pofon vágták a Józsánét, hogy nekem esett, aztán engem, hogy én estem neki. Megverték minket. A Józsánét én vittem haza. Bele is halt, megütötték nagyon a veséjét. Én aztán elhallgattam. De két fegyveres később bekísért. Akkor is megverték, a markomban vittem haza a fogaimat. Azt mondták, háborús bűnös vagyok.

Elvettek három tehenemet, kettőt mindjárt akkor, egyet később.

A „Nagyfogú” Drago járt hozzám tyúkokért, hogy a városházára viszi. Egyszer utána mentem, hát bizony hozzájuk vitte a tyúkokat. Amikor megöregedett, mondtam neki: Ördög bújjon a beledbe, kell-e még tyúk?”

Túru Valér – Martonos, 1995.

„Apám kubikos volt, dolgozott a kompnál. Onnan nem engedték haza. A nővéremmel vittük le az enniválóf. Nem engedtek le a pincébe, de még a nővérem odaadta az enniválót, én átmentem a másik oldalra, ahol a pinceablakok vannak, hátha látok valamit. Ott olyan nyitott ablakok voltak, be lehetett látni. Lenéztem, de sokat nem láthattam, mert a maga nagyapja, a

Lajos bácsi ott állt az ablakban. Csupa vér volt az arca. Szólt, hogy kislányom, menjél innen, amíg meg nem látnak. Az őr, a Rajić Lukács, amikor meglátott, csúnyán rámkiabált, hogy menjek onnan, mert utánam lő. Ez 2-3 nappal a kivégzés előtt volt.

Utolsó nap délután apámat hazaengedték. A szerb szomszédok mondták neki, hogy szökjön el, de ő nem akart. Az éjszaka a nagymamám, aki ott lakott a főutcán, hallotta, amikor elvitték őket. Édesapám még kiabált is neki.

Azért vitték be, mert amikor be volt rugva, danóta a: „bocskoros rácok”-at. A „Tökös” Veljo meg a „Púpos” Dusan vádolta, állítólag apám a Veljot egyszer megverte.

Ment a pincébe, rákényszerítették, hogy csináljon sárból olyan kis papi sapkát a Werner plébános úrnak. Csúfot űztek belőle.

Ott volt bent a Krstin Vlajko, „Nagyfejű” Mladen, Bajić Miloš és még néhányan. A „Nagyfejű” Mladen apámat meg is verte a pincében. A Dobrički Joco fia, a Bato hét éves volt akkor, mint én. Volt lent a pincében és nevetve mondta nekünk: Mondta a tied, zapád, rit, hogy többet édes kislányom nem látlak meg.

A Betyák Boldizsár bácsi is volt lent, de őt kiengedték.”

Horváth Gergely – Martonos, 1995.

„Kijött a postás, hozott egy levelet apámnak, hogy vigye be a rádiót, kerékpárt, fegyvert. Amikor bement, utána nem eresztették haza. A vágóhidon dolgozott. A Marinkov Milo mondta neki, hogy szökjön meg. Hazaengedték, de nem szökött meg. Pár nap múlva eljöttek érte, a „Nagyfogú” Drago meg „Nagyorrú” Duško.

Volt egy szerb rendőr a régi Jugoszláviában, és mikor apámék legénykedtek, behajtották őket és ez a szerb meg is verte. Amikor meglett a fordulat, apám rendőr lett és a szerb nem értette, hogy miért nem veri vissza. Amikor apámat bevitték, a szerb megint rendőr lett és megverte.

Bementünk öreganyámmal, aki szidta őket, mert nem engedték be. A „Nagyfogú” Drago mondta öreganyámnak, ha megfogja, agyonüti. Két napra rá behajtottak bennünket. Külön szobába vittek. Tőlem azt kérdezték, van-e fegyver. Mondtam, hogy nincs. Azt, hogy öreganyámat bántották-e, nem tudom, de estére hazaeresztettek minket.

Apám nem sokat volt a pincében, dolgozott a Milo hentesnél. Mi hordtuk neki a kosztot. A kivégzés utáni napon, amikor vittük a reggelit, mást nem láttunk, csak az autókerekekről leesett réti sarat.

Abban az időben a „Nagyfejű” Mladen éjszakánként zörgetett az ablakunkon, ordította, hogy agyon leszünk ütve.

Másfél év múlva a „Nagyorrú” Duško meg a „Nagyfogú” Drago mondták öreganyámnak, szerencsése, hogy itt az unokája, másképp őt is agyonütötték volna a Kiszértben.”

„1929-ben születtem. Őseimtől tudom, hogy Adorján szintiszta magyar falu volt, csak a gátör volt szerb: egy Bajić nevezetű.

1941-ben, amikor bejöttek a magyarok, nem is tudtunk róla, csak másnap, húsvét napján a töltésen kersztül jött egy szakasz magyar katona a templomig. A szerb nyelven kiírt cégeket lelőtték. Kimentek a tanyaára élelemért.

Később egy határszakasz volt Adorjánon. Emlékszem még arra, hogy amikor a magyarok vonultak a főúton, elfogtak két Tresnjevácit meg egy kanizsait és átadták három adorjáni nemzetőrnek, Csanádi Imrének, Balázs Istvánnak és Dávid Albertnek. Azt a feladatot adták nekik, hogy kísérik be Adorjánra a nemzetőrség parancsnokához. Ezek néhány száz méterrel arrébb úgy döntöttek, hogy nem vergődnek velük és lelőtték őket. A honvéd tisztek odafutottak és megparancsolták, hogy ássák el őket. Ezek el is ásták, de amikor a tisztek elmentek, velünk gyerekekkel kiásatták és a Balázs Pista levágta egyiknek a nemiszervét, hogy majd elviszi, de aztán meggondolta magát és visszadobta. Mi betemetük újra őket. Balázs Istvánt és Dávid Albertet a hatóságok tettükért bebörtönözték. Ők a börtönben öngyilkosok lettek. Csanádit pedig 1944-ben kivégezték.

Öt-tíz nappal mielőtt az oroszok és a partizánok megérkeztek volna, a magyar katonák elhagyták a falut. Nem volt semmiféle bevonulás.

Október 30-án délelőtt 17-én jöttek a faluba, közöttük volt Oluški, Radaković, „Gónó” Palcsi (testvérhúgának az urát is lelövette) és egy szerb aki azelőtt szolgáló volt a faluban a Jurisić Mišo (saját gazdáját Ladóczki Istvánt is elhajtotta). Egy családnál megebédelték és megittak pár liter bort. A házigazdát Milutinovics Gyulának hívták.

Később a piactérre hajtották a falu népét. Szecsei Jakabot, akinek hét családja volt, amikor el akarták vinni, a gyerekei belekapaszkodtak a lábába. Ott a helyszínen lelőtték. Elhajtották nagyapámat Kocsis János kovácmestert is, pedig sohasem politizált. Amikor bementek hozzá, ketten elkezdték leszaggatni a szekrényajtókat. Ő kint volt a műhelyben néhány másik emberrel. A felesége szólt neki, odament, elvitték. Akik a műhelyben voltak, azok megmaradtak. Körmöczi Pál első unokatestvérem egyedül volt otthon. Amikor bementek hozzá, éppen a vécén volt. Ahogy meglátta őket, előjött, így őt is elvitték. Takács Pál nagybátyám disznóvágáson volt. Amikor hazaért, felesége mondta neki, hogy keresték. Ő erre keresztülvágott a földeken, hogy utolérje őket –, ez lett a veszte. A piactéren kb. 200 férfit gyűjtöttek össze. Felsorakoztatták őket két sorba és elkezdték a válogatást. Legelőbb öregapámat azért, mert magyaros bajusza volt. Az üvegszeme fénylett, azt hitték mosolyog, ezért leszakították a bajuszát. A papot, a tanítókat, tanárokat kiválogatták és még sok más férfit is. A többieket hazaküldték. Hármat kiválasztottak: Firányi plébánost, Kocsis Zoltán nagybátyámat és Filiszter Kelement. Nekik azt a feladatot adták, hogy a faluban végeztessék el a földeken folyó munkálatokat. Decemberben beidéztek Kanizsára Filisztert és Kocsist, akik onnan nem tértek vissza. Ők valószínűleg Kanizsán vannak eltemetve. Pedig hallottam, őket kiengedték fát fűrészelni, tehát megszökhettek volna, de úgy látszik, bíztak fogva tartóikban. Az embereket két sorba állították és megindították Kanizsa felé. Elhaladtak ott is, ahol ebédelték és berántották a sorba Milutinovics Gyula bácsit is. A falu végén a Tisza felé kanyarították az embereket. Három sorba voltak állítva a falu utolsó házától 15 méterre. Öt embert kiválasztottak: Bakota tanítót, Tandari Istvánt és még hármat. Amikor elkezdték a Tiszába löni az embereket, ennek

az öt férfinak az volt a feladata, hogy aki nem esett a vízbe, azt belelökjék. A Bakota tanító letérdelt (hét családja volt) és könyörgött, hogy hagyják meg az életét, de neki sem kegyelmeztek. Volt, aki megpróbált szökni, Szabados nevezetű két kilométert úszott a Tiszán, kísérték és végül lelőtték. Voltak, akik nem haltak meg mindjárt. Néhányan beestek a pandaj alá és segítségért kiabáltak. Ekkor a gyilkosok néhány kézigrántót dobtak oda.

Én Zimoniçon (Ilonakertváros) voltam, estefelé hallottuk a lövöldözést. Másnap a réten keresztül jöttem Adorjánra, egy új ruhát is hoztam magammal. Útközben talákoztam két asszonnyal és ők mondták, hogy mi történt. Amikor odaértem a faluba, a ruhámat egyik szárkúp alá tettem és megindultam a töltésen felfelé. Láttam a szerb szolgálót, ott ült és lövöldözött a levegőbe. A nép kiment a Tiszaparra. Én is odamentem. Megláttam nagyapám papucsát, kalapját, meg a pénztárcáját. Rítam és elindultam nagymamámhoz, de ő nem volt otthon. Betettem a fészert alá a kalapot, a papucsot meg a bukszát és hazamentem Zimonióra. Két hét húlva engedélyezték, hogy a pandaly alól az embereket elvigyék a temetőbe. Öten voltak. A Bakota tanítót úgy széttépte a gránát, hogy a karórájáról ismertek rá. Hat-nyolc hónap múlva ifjúsági elnök lettem. Feladatul tűztük ki, hogy szabad legyen kiszedni az embereket a vízből és eltemetni a temetőbe. Megkaptuk az engedélyt, kijött a katonaság. Én is ott voltam és még néhány férfi, akik ismerték az áldozatokat. Meg persze a halászok, akik horgokkal próbálták kiszedni az áldozatokat, de csak kézfejek, fejdarabok jöttek fel. A halászok mondták, hogy van takaró meg nyitó áradás, és, hogy valószínűleg betakarta a holttesteket az iszap. Abba lett hagyva, az előkerült testrészeket pedig elásták. Több mint egy évre a gyilkolások után a falu másik végén Bicskei Pista holttestét feldobta a víz. A felesége

megismerte a szvetterjéről, derékszijáról és a fogsoráról. A komája, Csaba Jani lepedőbe tette és a parton elásta. Később kaptak engedélyt, és eltemették a temetőben.

1945-ben lettem rendőr, na nem jószántamból, hanem kényszerűségből. A magyarok ideje alatt, amikor leérettségiztem, volt egy nagybátyám Esztergomban és oda akartam menni katonaiskolába, csak a bombázásokkor hazajöttem. Molnár Lukács akkori kommunista ezt tudta és megkérdezte, hogy jó-e nagy magyarnak lenni?! 1945-ben, amikor megkezdődött a rendezés, ő lett a községi elnök. Anyámék ismerőse, Saffer Pál referens megmondta, hogy a Molnár le akar tartóztatni. Két választásom van, vagy tűnjek el, vagy legyek rendőr. Másnap reggel 8-ig gondolkodhattam. Jelentkeztem Kanizsára és így lettem rendőr. Semmi egyenruhánk nem volt, csak egy Titovka, karszalag meg egy huszárkarabély. Egy Dimić Maksim nevű emberrel voltam szolgálatban. Egy-két hónap múlva elkaptuk a börtönt, ahol a kanizsaiakat kínozták. Amikor éjszakai ügyeletben voltam, lementem a pincébe, ahol a börtönök voltak. Négy cella volt, három üveglakos egy meg sötét. A falak tele voltak firkálva nevekkal. A negyedik cella be volt zárva. A rendőrségen egy fiókban találtam egy kulcsot és amikor megint dezurni lettem, hajnalban átmentem a városháza pincéjébe és bementem a negyedik cellába. Az lehetett a kínzókamra, mert tele volt vérrel meg agyvelővel.

Hat-hét hónap múlva átmentem Tótfaluba, majd Horgosra, és amikor lecsitult a helyzet, kértem a leszerelésemet.”